

Oponentský posudek k diplomové práci
**Úloha dobra a péče o duši v životě Hannah Arendtové
v porovnání s banálním zlem u Adolfa Eichmanna**

ETF UK, obor Komunitní krizová a pastorační práce, září 2022

Autorka: Bc. Ingrid Honová Puskajlerová

Vedoucí práce: Prof. Ivana Noble, Ph.D.

Počet stran: 85

Ingrid Honová Puskajlerová si ve své diplomové práci dala za cíl „prozkoumat, jak [Hannah] Arendtová chápe úlohu dobra a péče o duši v životě jednotlivce v konfrontaci s určitým typem zla, zlem banálním“ (s. 11). Záměr své práce přibližuje výrazy jako „znovuobjevení lidství ve 21. století“, „příspěvek k morální orientaci současného člověka“, či „učit se péči o duši a stávat se tak lepším profesionálem, ale i člověkem“. Péči o duši chápe autorka jako „závěť“, ve které je nám odkazováno dědictví minulosti. Moderna ovšem, dle autorky, je dobou bez „závěti“, bez péče o duši, a jejím zosobněním je nacistický zločinec Adolf Eichmann.

Práce je vystavěna jako filosofické srovnání biografí dvou německých vrstevníků, Arendtové a Eichmanna (oba narozeni 1906). Eichmanna představuje prostřednictvím zásadního díla politické filosofie od Arendtové *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla* s přihlédnutím k dalším pracím, především Cesaraniho *Eichmann: jeho život a zločiny*. Arendtovou přibližuje na základě knihy *Hannah Arendtová a Martin Heidegger* od E. Ettingerové a dvojdílného životopisu *Hannah Arendtová: Z lásky k světu* od E. Young-Bruehlové. Práce je v určitém ohledu netypická, protože – zjednodušeně řečeno – srovnává autorku knihy a její hlavní postavu.

Diplomová práce je strukturována do pěti kapitol. První se věnuje péči o duši jako inspiraci pro dnešní dobu. Jako zdůvodnění stěžejního interpretačního hlediska je kapitola v pořádku, byť část názvu „inspirace pro dnešní dobu“ bych spíš očekával v závěru práce. Druhá kapitola představuje Arendtovou a péči o duši jak v jejím díle, tak vlastním životě. Na okraj stojí za zmínku, že podobně zaměřená bakalářská práce – D. Šilhánová, *Péče o duši v politických dílech Hany Arendtové* – byla předložena na TU Liberec v roce 2017; ta ovšem s dílem *Eichmann v Jeruzalémě* nepracuje. Třetí kapitola přibližuje Eichmanna jako anti-typ péče o duši a čtvrtá obě postavy srovnává. Pátá kapitola ve větším rozsahu rozpracovává Eichmannovu osobnost v kontextu moderny s využitím výrazu banální zlo. Rozsáhlý Závěr rekapituluje a v některých ohledech prohlubuje hlavní témata, kupř. vhodně interpretuje Eichmanna prostřednictvím Kohlbergovy teorie morálního růstu (s. 89-90).

Za klíčový zájem práce považují kritiku moderny. Autorka ukazuje její tíhnutí k byrokratickému až totalitnímu systému a Eichmanna předkládá jako zosobnění člověka sobě odcizeného, žijícího v nepravdě, ve frázích, v klišé. Pohybuje se v odosobněném systému panství „Nikoho“. Chybí mu potřeba i schopnost reflexe a tvořivého myšlení. Pouze se „chová“ – „nejedná“. Jeho „nepečující duše se tak stává výsledkem moderny, duše bez „závěti““ (s. 92). Propojení s Markusovým výrazem „jednorozměrnost“ je případné (s. 95). Zde bych ale uvítal přesnější práci s často využívaným výrazem hrdina a jeho odnoží jako antihrdina či negativní hrdina: Skutečně se stal Eichmann antihrdinou, až když byl jeho úkol změněn z přesunu Židů na jejich likvidaci (s. 58)? Neodpovídá spíš plynulé propadání do hlubin dehumanizace snad až nutné logice nacistického byrokratického systému? Jak je přesně myšlen výraz negativní hrdina (s. 78)? Výraz mi přijde přiléhavý na Eichmanna, pokud je mu rozuměno jako negaci hrdinství, tedy jako tomu, co Arendtová označuje banalitou zla, nikoliv ale jako označení zlého hrdiny („záporáka“). Dědictvím moderny je ovšem jak typ

hrdina (Gagarin, úderník, válečný hrdina ...), tak typ člověk jako kolečko v soustrojí systému. Škoda, že se autorka k tomuto smíšenému dědictví nedostává.

Ještě markantněji se potom smíšené dědictví moderny ukazuje v argumentech, kterými Arendtová v interpretaci studentky kritizuje totalitarismus, a které studentka přebírá ve svém výkladu péče o duši. Hovoří o myšlení, o samostatně nezávisle myslícím člověku, který díky myšlení překoná odcizení od reality. Takovýto osvícený rozum je ale odkazem též moderny, která zároveň rodí koncentrační tábory a jejich úslužné pouze instrumentálně přemýšlející obsluhovatele. Jde bezpochyby o obtížné otázky a nezdá se mi, že je možné odpovídat na ně pouze prostřednictvím převážně individuálně a racionálně pojaté péče o duši („Když budeme pracovat se sebou samými, můžeme nahlédnout okamžik sebeepochopení, být pány našeho myšlení, nenechat se strhnout podsouváním rychlých pravd většiny,“ s. 94). Je třeba věnovat se také životním podmínkám (sociálním, politickým, kulturním aj.), za kterých je charakter člověka utvářen i deformován. Sama Arendtová přece spatřuje péči o duši především v politickém jednání. A rovněž je třeba věnovat pozornost komunitám, včetně církevních, jejichž jsme součástí, a které pěstují ten či onen druh ctností či neřestí a které nás motivují a vybavují k tomu či onomu jednání a nejednání (na podporu komunit je dokonce zaměřeno magisterské studium autorky).

Studentka dobře vystihuje některé další dílčí aspekty problematiky. Např. si všímá manipulativních vyjádření Eichmanna, jehož jednání údajně „odpovídalo (...) tomu, oč usilovali i Židé samotní“ (s. 82). (Neodpustím si vzpomenout, že stejný argument použil kardinál Ratzinger při zdůvodňování odnětí povolení vyučovat katolickou teologii Hansi Küngovi.) Dále také v dobré filosofické tradici připomíná, že zlo jako *privatio boni* se vymyká myšlení, které směřuje do hloubky, ke kořenům, k bytí (s. 83p207).

Některé formulace v práci jsou chybné, nejasné nebo přinejmenším zavádějící. Protektorát byl vyhlášen až v roce 1939, nikoli 1938 (s. 40). Sionista neznamená „nacisticko-politicko-ideologicky formovanou osobnost“ (s. 52). Koncentrační tábor Terezín nelze uvést v jedné řadě s „projekty“ Nisko a Madagaskar jako variantu, jak zajistit Židům novou vlast (s. 57). Není pravda, že by se Eichmann „tváří v tvář (...) s židovským člověkem nesetkal“ (s. 61): často jednal s představiteli Židů a zakládal židovské rady (je patrné, že autorka píše o vraždění Židů, ale formulace sama o sobě je nepřesná). Problematická je věta ze samotného závěru: „Platónova paideia rodí ‚dobré‘ občany a Arendtové přístup ‚myslící‘ občany“ (s. 96): tady by bylo potřeba víc promyslet vztah mezi paideia a polis, např. s využitím Platónova politicko-filosofického díla; dále také upřesnit představu dobra, protože z hlediska nacistického režimu byl Eichmann bezpochyby dobrým a správně myslícím občanem.

Z formálního hlediska lze uvést několik připomínek. Skoro ve všech kapitolách následuje po nadpisu kapitoly několikastránkový text a teprve po něm se objeví podnadpis prvního oddílu: není hned patrné, jak rozumět těmto pasážím ponechaným „v meziprostoru“. Dále nevidím jako nutné uvádět v poznámkách slovenské znění citátů, které autorka v textu převedla do češtiny, protože slovenština nebyla jazykem originálu. Nejasné jsou poznámky 159 a 160, ve kterých se odkazuje na jakéhosi autora Iae (Tae?) bez uvedení bibliografických detailů. V práci se objeví také několik gramatických chyb.

Celkově prokázala autorka schopnost vytvořit konsistentní odborné pojednání na zvolené téma. Práce nemá zásadní metodologické nedostatky. Studentka umí pracovat s literaturou, včetně cizojazyčné. Výběr literatury odpovídá zvolenému tématu a je dostatečný. Formulace myšlenek je ovšem méně pregnantní než by bylo potřeba. Argumentace je ne zcela přesvědčivá, zejména v klíčovém bodě zdůvodnění vazby péče o duši a rezistence vůči banálnímu zlu.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení C (dobře).

K obhajobě: V citaci slovníkového hesla „banální zlo“ práce uvádí, že je „dnes aktuální také tím, že probíhají procesy banalizace agresivity, násilí a zla v kontextu velkoměstského životního způsobu a prostřednictvím masových médií“ (s. 70n166). Mohla by studentka uvést některé příklady toho, kde se s banalizací zla v dnešní době můžeme setkat?

Mgr. Petr Jandejsek, Th.D.
1. září 2022